

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ВИКЛИКИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

DEVELOPMENT OF THE INFORMATION SOCIETY: CHALLENGES OF STATE INFORMATION POLICY

Дрозд О.Ю., д.ю.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейського права
Національна академія внутрішніх справ,
ORCID ID: 0000-0002-4514-6594

У статті на підставі проведеного аналізу сучасних викликів, що постають перед країнами світу в умовах переходу до інформаційного суспільства, визначено стратегічні напрями державної інформаційної політики України. Констатовано, що інформаційне суспільство – це стадія розвитку цивілізації, у якій основним ресурсом стає інформація, а ключовими інструментами – цифрові технології, штучний інтелект, великі дані та інноваційні комунікаційні системи. Наголошено на ризиках, пов'язаних з розвитком інформаційного суспільства, зокрема таких як кібератаки, маніпуляція інформацією, цифровий розрив між країнами та соціальними групами. Визначено, що інформаційне суспільство – це не лише частина сучасного світу, а й напрям розвитку людства, який створює нові можливості та одночасно висуває нові вимоги до держав, бізнесу й кожного індивіда. Доведено, що ефективна реалізація інформаційної політики держави потребує розвинутої інституційної структури, яка охоплює систему суб'єктів і механізми координації їхньої діяльності, а також передбачає належну взаємодію між ними, яка забезпечується завдяки різним механізмам координації, а саме: нормативно-правове регулювання; міжвідомча взаємодія; публічно-приватне партнерство; громадський контроль; міжнародна співпраця. Запропоновано такі стратегічні напрями державної інформаційної політики України: 1) формування комплексної стратегії інформаційної політики; 2) посилення нормативно-правового забезпечення цифрової безпеки; 3) розвиток державних програм з підвищення цифрової грамотності населення; 4) запровадження ефективних механізмів боротьби з фейками та маніпуляціями; 5) підвищення рівня координації між державними органами та міжнародними партнерами.

Ключові слова: інформаційне суспільство, державна інформаційна політика, цифровізація, великі дані, штучний інтелект, нормативно-правове регулювання.

The article, based on the analysis of modern challenges facing countries in the transition to an information society, has formed strategic directions of the state information policy of Ukraine. It is stated that the information society is a stage of civilization development in which information becomes the main resource, and the key tools are digital technologies, artificial intelligence, big data and innovative communication systems. Attention is drawn to possible risks associated with the development of the information society, such as: cyberattacks, information manipulation, digital divide between countries and social groups. It is determined that the information society is not only a part of the modern world, but also a direction of human development, which creates new opportunities and simultaneously puts forward new requirements for states, businesses and each individual. It is proved that the effective implementation of the state's information policy requires a developed institutional structure, which includes a system of subjects and mechanisms for coordinating their activities, as well as through effective interaction between them. Which is ensured through various coordination mechanisms, namely: regulatory and legal regulation; interagency interaction; public-private partnership; public control; international cooperation. The following strategic directions of the state information policy of Ukraine are proposed: 1) formation of a comprehensive strategy of information policy; 2) strengthening the regulatory and legal support of digital security; 3) development of state programs to increase the digital literacy of the population; 4) introduction of effective mechanisms for combating fakes and manipulations; 5) increasing the level of coordination between state bodies and international partners.

Key words: information society, state information policy, digitalization, big data, artificial intelligence, regulatory and legal regulation.

Вступ. Інформаційне суспільство – це стадія розвитку цивілізації, у якій основним ресурсом стає інформація, а ключовими інструментами – цифрові технології, штучний інтелект, великі дані й інноваційні комунікаційні системи. Зазначене актуалізує дослідження концепту «інформаційне суспільство» як глобального явища, яке виявляється через: 1) трансформацію економіки, освіти, медицини, державного управління та навіть повсякденного побуту людей через розвиток технологій; 2) розвиток інтернету, мобільних технологій і хмарних сервісів, що забезпечує миттєвий обмін даними між країнами й культурами; 3) оптимізацію принципів ведення бізнесу, зумовлену розвитком цифрової економіки, платформ електронної комерції, криптовалюти й фінтех-інновацій; 4) інформаційні технології та соціальні мережі, які стали ключовими інструментами в політичних кампаніях, громадських рухах і міжнародних відносинах.

Водночас варто зауважити, що поряд з можливостями інформаційного суспільства виникають також проблеми – кібербезпека, маніпуляція інформацією, цифровий розрив між країнами та соціальними групами.

Таким чином, інформаційне суспільство усвідомлюється не лише як частина сучасного світу, а й напрям розвитку людства, який створює нові можливості та одночасно висуває нові вимоги до держав, бізнесу й кожного індивіда.

Питання цифровізації, інформаційного забезпечення, використання цифрових технологій у різних сферах життя слугували предметом досліджень багатьох учених. Наприклад, професори О. Дрозд та Л. Сорока у своїх працях неодноразово наголошували на тому, що цифрова трансформація з використанням багатьох різноманітних програм і доступних цифрових інструментів дає змогу реорганізувати й оптимізувати застарілі процеси [1, 77]. Причому автори також визначили, що попри потенціал для реалізації очевидних переваг у контексті підвищення ефективності, доступності та прозорості, цифрова трансформація може становити й ризики для основоположних принципів дотримання прав людини [1; 2]. Інша авторка, Д. Левченко, досліджуючи перспективи глобального цифрового управління в космічній сфері, зауважила, що у світі ще не сформована концепція глобального цифрового управління; однак світове бачення такого управління зосереджено на забезпеченні безпеки, стабільності й інклюзивності в цифровому просторі [3]. До речі, про це вперше йшлося на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства (WSIS), який є унікальним двоетапним самітом Організації Об'єднаних Націй (ООН), започаткованим з метою створення платформи для багатьох зацікавлених сторін, спрямованою на розв'язання проблем, пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), за

допомогою структурованого й інклюзивного підходу на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Метою WSIS є досягнення спільного бачення, бажання та зобов'язань побудувати людиноцентричне, інклюзивне й орієнтоване на розвиток інформаційне суспільство, де кожен може створювати, отримувати доступ, використовувати та ділитися інформацією [4].

Отже, **мета статті** полягає в тому, щоб на підставі аналізу викликів, що постають перед країнами світу в умовах переходу до інформаційного суспільства, сформувати стратегічні напрями державної інформаційної політики України.

Виклад основного матеріалу. Державну інформаційну політику, відповідно до Закону України «Про інформацію», визначено як сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з одержання, використання, поширення та зберігання інформації [5]. На думку багатьох учених, інформаційна політика є чутливою до зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків, оскільки займається організацією процесів породження, розповсюдження та зберігання інформації в соціальних системах (тому ці процеси постійно контролюються суспільством) [6]. Від належного здійснення інформаційної політики залежить інформаційна безпека країни, а тим паче країни, яка вже тривалий час перебуває в стані війни. У цьому контексті А. І. Мирошніченко слушно зазначає: «Ворог продовжує використовувати інформацію як зброю та вести інформаційну війну проти України, додавати дезінформацію в інформаційний потік, намагатися псувати імідж нашої держави, нашої влади. Тому перед інформаційною політикою на сьогодні стоїть завдання забезпечити інформаційну безпеку та намагатися максимально блокувати ворога на цьому полі бою, що забезпечить в умовах війни якісну роботу органів влади, спокій громадян, ефективну роботу збройних сил і сприятиме наближенню перемоги України» [7, с. 44].

Ефективна реалізація інформаційної політики держави потребує розвиненої інституційної структури, яка включає систему суб'єктів і механізми координації їхньої діяльності. Суб'єктів інформаційної політики України можна розділити на декілька рівнів: 1) державні органи влади, які формують і реалізують політику в інформаційній сфері, забезпечують нормативно-правове регулювання, захист інформаційної безпеки та розвиток цифрових технологій. До них належать: Верховна Рада України (законодавче регулювання); Кабінет Міністрів України (формування стратегії та контроль її виконання); Міністерство цифрової трансформації (забезпечення цифрового розвитку, впровадження е-урядування); Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації (забезпечення кібербезпеки); Національна рада з питань телебачення і радіомовлення (здійснює медіарегулювання); 2) недержавні й міжнародні організації, до яких можна віднести: аналітичні центри, громадські організації, міжнародні фонди та бізнес-асоціації, які сприяють реалізації проєктів у сфері інформаційної політики, контролюють її прозорість та ефективність; 3) медіа й технологічні компанії – виконують роль каналів комунікації, впливають на формування громадської думки та поширення інформації; 4) громадяни як активні користувачі інформаційного простору беруть участь у реалізації інформаційної політики через механізми громадського контролю, петиції, участь у дискусіях.

Слід зауважити, що інституційна складова передбачає не лише створення системи суб'єктів, відповідальних за формування та впровадження державної інформаційної політики, а й створення умов для чіткої взаємодії між усіма зацікавленими суб'єктами та використання дієвих механізмів координації, що забезпечують гармонійний розвиток інформаційного суспільства, захист національних інтересів у цій сфері. Ефективна взаємодія між суб'єктами

інформаційної політики забезпечується завдяки різним механізмам координації, а саме: нормативно-правове регулювання; міжвідомча взаємодія; публічно-приватне партнерство; громадський контроль; міжнародна співпраця.

Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, визначила однією зі своїх стратегічних цілей створення ефективної системи стратегічних комунікацій. Відповідно до вказаного документа, основною метою створення та розвитку системи стратегічних комунікацій є гарантування ефективної інформаційної взаємодії та діалогу між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань, що стосуються кризових ситуацій, а також утвердження позитивного іміджу України, інформаційне сприяння просуванню інтересів держави у світі [8].

Здійснення цілеспрямованої державної інформаційної політики сприяє побудові інформаційного суспільства, яке розглядається цивілізованими державами як основа подальшого економічного, політичного та соціокультурного розвитку [9, с. 239]. Ще на першій світовій зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, яка проходила в Женеві 10–12 грудня 2003 року, учасники зустрічі визнали важливість створення інформаційного суспільства на підставі дотримання прав людини та констатували, що «спілкування є одним з основних соціальних процесів, однією з базових людських потреб і фундаментом будь-якої соціальної організації. Воно становить серцевину інформаційного суспільства. Кожен, де б він не перебував, повинен мати можливість брати участь в інформаційному суспільстві, і нікого не можна позбавити переваг, які пропонує це суспільство» [10].

Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу Україна визначила як стратегічну ціль державної інформаційної політики. Так, для досягнення цієї мети необхідно виконати низку завдань, серед яких: публічне обговорення актуальних проблем суспільного розвитку; розбудова державним оператором національної цифрової мережі телевізійного мовлення, розвиток і модернізація мережі середньохвильового радіомовлення Національної суспільної телерадіокомпанії України; забезпечення належного фінансування суспільного мовника; забезпечення стабільного функціонування національного телебачення та радіомовлення на території України, передусім її прикордонних регіонів, і поширення на них українського інформаційного контенту; сприяння створенню системи мовлення територіальних громад, що забезпечуватиме розширення комунікативних можливостей та зниження конфліктності всередині територіальних громад, забезпечення їх інформування; стимулювання інновацій і забезпечення всебічного розвитку й захисту національної інформаційної інфраструктури, зокрема її телекомунікаційної складової, як сукупності різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних (електронних комунікаційних) мереж, засобів комунікації та управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування; визначення механізмів регулювання роботи підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництва, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій, закладів культури й медіа, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних студій і друкарень для військових потреб та проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; заборона роботи приймально-передатвальних радіостанцій особистого та колективного користування, передачі інформації через комп'ютерні мережі, унеможливлення вільного обігу інформаційної продукції, що містить пропаганду війни, національної та релігійної ворожнечі, формування захищеного суспільства від

деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації в інформаційному просторі України, а також в умовах запровадження правового режиму воєнного стану; підтримка академічних та аналітичних досліджень в інформаційній сфері, зокрема з вивчення впливу онлайн контенту нових медіа на суспільство [8].

Термін «інформаційне суспільство» виник у 80-х роках ХХ ст., ним послуговувалися представники різних наук як сутнісною характеристикою особливого виду постіндустріального суспільства [11, с. 41]. Своєю чергою формування глобального інформаційного суспільства, широке впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій актуалізували питання здійснення інформаційної влади на всіх рівнях глобального управління. На думку В. М. Бебика, інформаційна влада є здатністю власників інформації шляхом отримання, селекції, тлумачення, компонування, продукування та поширення інформації впливати на формування суспільної свідомості й культури, спонукати суб'єктів суспільної сфери (політики, економіки, духовної сфери) до запрограмованих чи спонтанних дій у заданому напрямі [11, с. 41].

Яскравим прикладом використання інформаційної влади можна вважати застосування ресурсу TikTok у виборах у Румунії. Так, Європейський Союз розпочав розслідування щодо зазначеної соцмережі, що належить Китаю, через звинувачення в тому, що Росія використовувала її для впливу на результати першого туру президентських виборів у Румунії, на яких перемогу здобув ультраправий кандидат, прихильний до Москви [12].

Отже, у сучасному інформаційному суспільстві баланс між державним контролем і свободою слова є ключовим викликом для демократичних держав. З одного боку, необхідно забезпечити право громадян на вільне вираження думок і доступ до інформації, що є основою демократичного устрою. З іншого боку, держава має гарантувати

інформаційну безпеку, протидіяти дезінформації, пропаганді, мові ворожнечі та маніпулятивним технологіям.

Крім того, дедалі частіше постає питання формування державної політики щодо розвитку штучного інтелекту та Big Data. Наприклад, в Україні для цього Міністерство цифрової трансформації розробило проєкт Стратегії розвитку сфери відкритих даних України на 2025–2027 роки, у якому зазначено: «Швидкий розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту та “інтернету речей”, відкриває нові можливості для використання відкритих даних. Розвиток машинного навчання та аналітики великих даних може значно покращити процеси аналізу й інтерпретації відкритих даних, сприяючи більш ефективному ухваленню рішень. Вплив цих груп факторів на сферу відкритих даних в Україні є комплексним і вимагає від держави гнучкості у відповіді на сучасні виклики й активного використання можливостей, що відкриваються завдяки технологічному прогресу, для забезпечення прозорості й ефективності управління» [13]. Однак, попри стрімку активізацію використання Big Data та штучного інтелекту, питання належного правового регулювання залишаються невирішеними. Так, у законодавстві України досі відсутній нормативно-правовий акт, яким має врегулюватися створення та використання штучного інтелекту, відповідальність за протиправне його застосування.

Висновки. На підставі результатів аналізу викликів, що постають перед країнами світу в умовах переходу до інформаційного суспільства, варто виокремити такі стратегічні напрями державної інформаційної політики України: 1) формування комплексної стратегії інформаційної політики; 2) посилення нормативно-правового забезпечення цифрової безпеки; 3) розвиток державних програм з підвищення цифрової грамотності населення; 4) запровадження ефективних механізмів боротьби з фейками та маніпуляціями; 5) підвищення рівня координації між державними органами та міжнародними партнерами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрозд О., Сорока Л. Цифровізація судів: європейський досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2023. Т. 34. № 1. С. 77–81. (Серія «Юридичні науки»). URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/12.pdf
2. Дрозд О., Сорока Л. Цифрові гроші: питання права власності, правового регулювання та деякі інші аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4/2024 С. 724–726. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/175.pdf.
3. Levchenko D. Perspectives of Global Digital Governance for Space Exploration. *Advanced Space Law*. 2024. Vol. 13. P. 21–31. URL: <https://doi.org/10.29202/asl/13/2>.
4. World Summit on the Information Society (WSIS) "WSIS Action Lines: Supporting the Implementation of SDGs" Outcomes. United Nations, 2016. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=30022&nr=102&menu=3170>.
5. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
6. Інформаційна політика в Україні: конспект лекцій / укладачі В. О. Шведун, Т. О. Луценко. Харків : НУЦЗУ, 2016. 40 с.
7. Мирошниченко А. І. Інформаційна політика в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. С. 41–45. (Серія «Публічне управління та адміністрування»). URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/4_2023/8.pdf.
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
9. Сірий С., Турченко Ю. Інформаційна політика України доби глобалізації: теоретичний аналіз. *Інформаційне суспільство, політичний менеджмент*, 2012. № 4–5. С. 237–245. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/siriy_informatsiina.pdf.
10. Report of the Geneva Phase of the World Summit on the Information Society, Geneva-Palexpo, 10-12 December 2003 WSIS Executive Secretariat. WSIS, 2004. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/533623?ln=ru&v=pdf>.
11. Бебик В. М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1 (1). URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2011.1\(1\).271458](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2011.1(1).271458).
12. ЄС почав розслідування щодо TikTok через підозру втручання у вибори в Румунії. *Радіо Свобода*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-es-vybory-rumunia-tiktok/33243950.html>.
13. Стратегія розвитку сфери відкритих даних України на 2025–2027 роки (проєкт). *Міністерство цифрової трансформації України*. 2024. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/2.%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>.